

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

JAARREKENING 2017

Hofweg 1h
2511 AA Den Haag

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

INHOUDSOPGAVE

1. **Inleiding**
2. **Samenstelling Raad van Toezicht**
3. **Resultaten**
4. **Financiering**
5. **Oprichting**
6. **Begroting 2018**
7. **Bestuursverslag**
 7. 1 Bestuursverslag
 7. 2 Begroting 2018
8. **Balans per 31 december 2017**
9. **Staat van Baten en Lasten over 2017**
10. **Kasstroomoverzicht**
11. **Toelichting Algemeen**
 11. Waarderingsgrondslagen
12. **Toelichting op de Balans per 31 december 2017**
 12. 1 Toelichting Activa
 12. 2 Toelichting Passiva
 12. 3 Niet uit de balans blijvende verplichtingen
13. **Toelichting Staat van Baten en Lasten over 2017**
 13. 1 Specificatie Baten
 13. 2 Specificatie Lasten
 13. 3 Toelichting begroting en resultaat 2017
14. **Bijlagen**
 14. 1 Bijlage Activiteitenprogramma 2017; BZK en Tweede Kamer
 14. 2 Bijlage Subsidie 2017 BZK
 14. 3 Bijlage bijdrage 2017 Tweede Kamer
 14. 4 Bijlage Specificatie Activiteitenprogramma 2017
 14. 5 Bijlage Overige subsidies en opdrachten
 14. 6 Bijlage WNT
15. **Overige gegevens**
 15. 1 Resultaat bestemming
 15. 2 Controleverklaring
16. **Bezoekersaantallen**

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatie doeleinden:

1. INLEIDING

Jaarrekening 2017

Statutaire gegevens

De stichting draagt de naam ProDemos - Huis voor democratie en rechtsstaat.
ProDemos is gevestigd te Den Haag.
ProDemos is opgericht op 30 september 2010 voor onbepaalde tijd.

Doelstelling

ProDemos is een landelijke, niet-partijgebonden organisatie.
ProDemos informeert burgers over de democratische rechtsstaat en stelt hen in staat om actief aan politieke besluitvorming deel te nemen.

Begroting 2017

Voor 2017 was een sluitende begroting opgesteld, rekening houdende met de veronderstelde uitvoering van voldoende opdrachten en de toegezegde subsidies.

Wettelijke vereisten inzake de jaarrekening

De jaarrekening is opgesteld in euro's, volgens in Nederland algemeen aanvaarde verslaggevingsregels overeenkomstig de Richtlijn C1 van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Governance Code Cultuur

ProDemos volgt de Governance Code Cultuur.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatie doeleinden:

2. SAMENSTELLING RAAD VAN TOEZICHT EN BESTUUR

De samenstelling van de Raad van Toezicht, per 31 december 2017, van ProDemos is als volgt:

Dhr. W.J. Deetman	voorzitter
Dhr. H. Dekker	lid, tevens lid audit comité
Mevr. G. Roethof	lid
Mevr. E. Sweet	lid
Dhr. G.R. Zaal	lid, tevens lid audit comité

Het bestuur wordt gevormd door de heer E. Habben Jansen, geboren 16 april 1969.

3. RESULTATEN VOOR RESERVERING

Zoals blijkt uit de staat van baten en lasten is 2017 afgesloten met een voordelig resultaat van € 711.225

4. FINANCIERING

De inkomsten van ProDemos bestaan uit subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), een bijdrage van de Tweede Kamer, entreegelden en uit inkomsten door de uitvoering van opdrachten voor voor derden, (semi)overheden, overheidsinstanties en particuliere organisaties.

5. OPRICHTING

De stichting is op 30 september 2010 opgericht, na fusie van de Stichting Instituut voor Publiek en Politiek en de Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof.

6. BEGROTING 2018

De in deze jaarrekening opgenomen begroting voor 2018 is de door de Raad van Toezicht goedgekeurde begroting.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

7.1 BESTUURSVERSLAG

'Ook maken we het mogelijk dat alle kinderen tijdens hun schooltijd het Rijksmuseum en ons parlement bezoeken.' Aldus vermeldt het regeerakkoord van het kabinet Rutte III. ProDemos levert graag een bijdrage aan dit kabinetsvoornemen. In 2017 ontvingen we 93.969 leerlingen, die allemaal de Tweede Kamer bezochten, ruim een kwart bezocht ook de Eerste Kamer. Om, conform de opdracht in het regeerakkoord, alle leerlingen te kunnen verwelkomen moet de capaciteit van ProDemos groeien naar iets meer dan 200.000, het aantal leerlingen per leerjaar in het voortgezet onderwijs. Kort na de beëdiging van het nieuwe kabinet zijn hierover eerste verkennende gesprekken gevoerd met medewerkers van de Tweede Kamer en met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Hoewel het komende jaar nog zal moeten blijken wanneer en in welk tempo de groei kan plaatsvinden, zijn we direct gestart met inhoudelijke en logistieke voorbereidingen. Nieuwe varianten van programma's en een nieuw rooster vergen gedegen voorbereiding.

Bovendien is het van belang om hierbij ook na te denken over de periode waarin de renovatie van het Binnenhof plaatsvindt. Vanaf de zomer van 2020 zullen de beide Kamers ruim vijf jaar op een andere locatie zijn gevestigd: de Tweede Kamer in het voormalige ministerie van Buitenlandse Zaken aan de Bezuidenhoutseweg, de Eerste Kamer aan het Lange Voorhout. Het volstaat daarom niet om scenario's voor groei te maken voor de huidige huisvesting van het parlement. We bekijken nu ook al wat mogelijk is in de periode tussen 2020 en 2025. Na de renovatie zal het aantal bezoekers wellicht verder kunnen stijgen, bijvoorbeeld door verbeterde ingangen van de gebouwen.

Aan het begin van 2017 ging een nieuwe periode in voor de subsidieregeling voor ProDemos. De minister verlengde de regeling tot 1 januari 2022. Een daaraan voorafgaande evaluatie van het Kohnstamm Instituut oordeelde positief over de breedte en de kwaliteit van het aanbod van de verschillende activiteiten en producten. Als sterk punt noemen de onderzoekers de authenticiteit: "het écht beleven van de politiek (in Den Haag), en het ontmoeten van politici (of rechters), en het zelf ervaren." Eind 2017 verscheen een rapport met een brede beleidsevaluatie van het onderwerp burgerschap. "ProDemos heeft zich bewezen als een sterke organisatie met een effectief rendement en een breed draagvlak in de samenleving," aldus het rapport. De minister schrijft in haar begeleidende brief aan de Kamer: "Uit de beleidsdoorlichting blijkt dat met name de subsidie aan ProDemos doelmatig en doeltreffend is geweest, gezien de kwaliteit van de programma's, het bereik en de tevredenheid." Mooie woorden, die we als ProDemos vooral opvatten als een aanmoediging om te blijven werken aan de verdere ontwikkeling en verbetering van onze programma's.

De subsidieregeling voor ProDemos werd op één punt aangepast. In verband met de renovatie van het Binnenhof wordt tijdelijk de omvang van de toegestane egalisereserve verdubbeld, om mogelijke negatieve financiële gevolgen op te vangen. Per jaar mag in plaats van 5% in de komende jaren 10% van de subsidie worden toegevoegd aan de egalisereserve, die in totaal maximaal 20% van het jaarlijkse subsidiebedrag mag zijn. Door meevallende inkomsten, scherp sturen op organisatiekosten, een hogere productiviteit (het deel van de uren dat medewerkers aan projecten besteden) en extra inkomsten uit opdrachten en projectsubsidies kon hier in 2017 een flinke stap gezet worden. Dankzij een positief resultaat van €711.000 kon de egalisereserve worden verhoogd, zodat deze nu 14% van het subsidiebedrag is. Het resultaat zal de komende jaren naar verwachting sterk dalen en in de jaren van de renovatie mogelijk tijdelijk negatief zijn, waardoor de egalisereserve dan weer zal afnemen. Het is immers denkbaar dat inkomsten uit rondleidingen teruglopen en er bovendien extra kosten voor tijdelijke voorzieningen moeten worden gemaakt.

Sturing op productiviteit kent natuurlijk zijn grenzen maar ook de komende jaren streeft ProDemos ernaar om binnen het beschikbare budget meer te doen of een groter aantal mensen te bedienen. Ook in 2017 was dit al het geval: het aantal scholieren dat de Tweede Kamer bezocht steeg met 6%, terwijl de kosten minder sterk stegen. Verhoging van bereik of productiviteit is ook mogelijk door te kijken naar de grootte van groepen. Klassen van meer dan 30 leerlingen worden tot nu toe om logistieke redenen gesplitst in twee groepen; in overleg met de Tweede Kamer wordt gekeken naar het iets verhogen van het maximum zodat minder klassen gesplitst hoeven te worden. Dit kan leiden tot een relatief sterke stijging van de gemiddelde groeps grootte en dus het totale bereik. Tegelijkertijd moet er aandacht zijn voor het borgen en verbeteren van de kwaliteit van de programma's en moet er voldoende tijd zijn voor opleiding, training en onderzoek.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

De activiteiten buiten Den Haag ('op locatie') breiden zich naar aard en omvang gestaag verder uit. In de aanloop naar de raadsverkiezingen van 2018 organiseerden we met tientallen gemeenten cursussen Politiek Actief, voor mensen die overwegen actief te worden in de lokale politiek. Voor tienduizenden jongeren waren er bovendien programma's op gemeentehuizen, provinciehuizen en in rechtszalen; in meer dan honderd gemeenten, in de meeste provincies en op bijna alle rechtbanken. Deze activiteiten hebben bovendien steeds vaker een structureel karakter. Met de provincie Overijssel werd de meerjarige samenwerking in een nieuwe overeenkomst bekrachtigd en de provincie Gelderland heeft ons gevraagd een programma op te starten waarmee minimaal 5.000 scholieren bereikt moeten worden. In Gelderland werd ook het nieuwe provinciespel gelanceerd, dat inmiddels een plek heeft op vele provinciehuizen en structureel met scholen wordt gespeeld. Het in Utrecht gelegen Fort de Bilt fungeert sinds 1 januari als een regionale vestiging van ProDemos met een programma voor basisscholen, waaraan jaarlijks een groot deel van de kinderen uit het basisonderwijs uit de regio Utrecht deelnemen. Met diverse gemeenten zijn overeenkomsten getekend voor educatieve samenwerking. En eind 2017 gingen de eerste activiteiten voor de waterschappen van start, een bestuurslaag waarmee ProDemos tot nu toe weinig samenwerkte.

De aanloop naar de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 15 maart was voor ProDemos zoals altijd een drukke periode, met de productie en verspreiding van schriftelijk materiaal voor uiteenlopende groepen en verschillende online activiteiten. In die laatste categorie is StemWijzer de grootste, met dit keer liefst 6,8 miljoen bezoekers. Overigens werd de StemWijzer, evenals andere kieshulpen, door de Autoriteit Persoonsgegevens gemaand om de beveiliging en het gebruik van cookies op de site aan te passen. Bovendien werd de StemWijzer in de laatste week getroffen door een ddos-aanval. Dit vormde de aanzet voor extra maatregelen op dit gebied, die inmiddels samengaan met onze voorbereidingen op de invoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming in mei 2018. Bescherming van privacy en internetveiligheid staan hoger op de agenda.

Voor alle activiteiten geldt dat we willen weten wat het effect is en hoe we doelen beter kunnen bereiken. De contacten die de afgelopen jaren zijn opgebouwd met universiteiten zijn in 2017 intensiever geworden. Een door de UvA en ProDemos gezamenlijk aangestelde onderzoeker verricht sinds begin 2017 promotieonderzoek, naar zowel de invloed van ProDemos-programma's als ook naar de invloed van de school en het klassenklimaat op de ontwikkeling van democratische waarden bij jongeren. Het onderzoek richt zich niet alleen op scholen die naar Den Haag komen, maar juist ook op scholen die dat niet doen. Bovendien wordt in één van de studies een groep leerlingen ongeveer anderhalf jaar gevolgd. De UvA werkt daarnaast aan een langer lopend panelonderzoek waarin leerlingen ongeveer zes jaar zullen worden gevolgd. Voor onze programma's op locatie werken we onder andere samen met de Tilburg University; een onderzoeker die verbonden is aan die universiteit werkt nu ook in deeltijd voor ProDemos. Tot slot zijn verbindingen met de academische wereld er ook via de Raad van Advies. Al deze vormen van samenwerking dragen eraan bij dat wetenschappelijke kennis en inzichten betrokken worden bij de ontwikkeling en uitvoering van onze activiteiten.

Na de wisselingen in de directie in 2016 hebben zich in de dagelijkse leiding van de organisatie in het afgelopen jaar geen grote veranderingen voorgedaan. Aan het einde van het jaar liep de tweede zittingstermijn van Wim Deetman als voorzitter van de Raad van Toezicht af. Na een selectieprocedure van enkele maanden heeft de Raad van Toezicht in december Ed Nijpels als zijn opvolger voorgedragen en deze benoeming ter goedkeuring aan de minister van BZK voorgelegd. De heer Nijpels heeft het voorzitterschap per 6 februari 2018 overgenomen.

Wim Deetman was voorzitter vanaf de oprichting van ProDemos. ProDemos had zich in deze eerste jaren van het bestaan geen betere voorzitter kunnen wensen, alleen al vanwege de unieke combinatie van ervaring als minister van Onderwijs, voorzitter van de Tweede Kamer, burgemeester van Den Haag en lid van de Raad van State. Al in zijn tijd als burgemeester van Den Haag speelde hij een cruciale rol als voorvechter voor de oprichting van een 'Huis voor democratie en rechtsstaat'. De afgelopen jaren heeft hij op inspirerende wijze bijgedragen aan de ontwikkeling van onze organisatie en wisten we ons gesteund door zijn enorme bestuurlijke ervaring.

Eddy Habben Jansen,
directeur/bestuurder

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoelinden:

7.2 BEGROTING 2018

	Begroting 2018	Begroting 2017	Uitkomst 2017
	€	€	€
BATEN			
Structurele subsidies	6.224.000	6.115.000	6.253.700
Inkomsten uit gesubsidieerde activiteiten	827.460	694.000	953.301
Overige opdrachten en subsidies	600.000	600.000	1.081.754
Overige baten	15.000	10.000	32.503
	<u>7.666.460</u>	<u>7.419.000</u>	<u>8.321.258</u>
Totaal baten	<u><u>7.666.460</u></u>	<u><u>7.419.000</u></u>	<u><u>8.321.258</u></u>
LASTEN			
Variabele Lasten			
Externe kosten gesubsidieerde activiteiten	2.068.790	2.002.370	1.984.988
Externe kosten overige activiteiten	200.000	200.000	369.432
	<u>2.268.790</u>	<u>2.202.370</u>	<u>2.354.420</u>
Interne uitvoeringskosten activiteiten			
Personeelslasten	4.159.323	4.067.852	3.976.621
Overige personeelslasten	412.347	380.078	392.573
Huisvestingslasten	242.500	210.500	240.194
Kantoorkosten	166.500	134.000	173.804
Algemene kosten	99.000	94.200	140.656
Afschrijvingen	270.000	283.000	238.071
Overige lasten	20.000	20.000	43.687
	<u>5.369.670</u>	<u>5.189.630</u>	<u>5.205.606</u>
Totaal lasten	<u><u>7.638.460</u></u>	<u><u>7.392.000</u></u>	<u><u>7.560.026</u></u>
Financiële baten en lasten	<u><u>-28.000</u></u>	<u><u>-27.000</u></u>	<u><u>-35.007</u></u>
Vennootschapsbelasting	0	0	-15.000
Resultaat	<u><u>0</u></u>	<u><u>0</u></u>	<u><u>711.225</u></u>
Verdeling interne uitvoeringskosten activiteiten naar inkomstenbron			
Inkomstenbron			
Structurele subsidies	4.982.670	4.806.630	4.599.568
Overige opdrachten, subsidies en baten	387.000	383.000	656.045
Financiële baten	0	0	-50.007
	<u>5.369.670</u>	<u>5.189.630</u>	<u>5.205.606</u>
Totale interne uitvoeringskosten	<u><u>5.369.670</u></u>	<u><u>5.189.630</u></u>	<u><u>5.205.606</u></u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatie doeleinden:

8. BALANS PER 31 DECEMBER 2017

ACTIVA	31 december 2017 €	31 december 2016 €
VASTE ACTIVA		
<u>Immateriële vaste activa</u>		
Immateriële vaste activa	24.983	55.265
Totale immateriële vaste activa	<u>24.983</u>	<u>55.265</u>
<u>Materiële vaste activa</u>		
Verbouwing	1.461.157	1.648.908
Inventarissen	61.959	72.717
Hardware	29.371	50.775
Overige apparatuur	55.880	76.490
Totaal materiële vaste activa	<u>1.608.367</u>	<u>1.848.890</u>
Totaal vaste activa	<u>1.633.350</u>	<u>1.904.155</u>
VLOTTENDE ACTIVA		
<u>Voorraden</u>	71.638	109.080
<u>Vorderingen op korte termijn</u>		
Debiteuren	271.612	178.923
Overlopende activa	339.937	102.705
Totaal vorderingen op korte termijn	<u>611.549</u>	<u>281.628</u>
<u>Liquide middelen</u>	2.473.338	1.660.704
Totaal vlottende activa	<u>3.084.887</u>	<u>1.942.332</u>
	<u><u>4.789.875</u></u>	<u><u>3.955.567</u></u>

8. BALANS PER 31 DECEMBER 2017

	31 december 2017	31 december 2016
PASSIVA	€	€
VERMOGEN		
Algemene reserve	1.841.559	1.752.779
Bestemmingsfonds	868.091	245.647
	<u>2.709.650</u>	<u>1.998.426</u>
<u>Voorzieningen</u>	66.000	45.000
<u>Schulden op lange termijn</u>		
Incentive huur	297.030	356.436
Lening Sistra BV	479.845	687.370
	<u>776.875</u>	<u>1.043.806</u>
<u>Schulden op korte termijn</u>		
Crediteuren	275.794	205.884
Belastingen, sociale verzekeringen en salarissen	268.508	280.909
Nog te betalen bedragen	389.167	163.801
Vooruit ontvangen bedragen	303.881	217.743
	<u>1.237.350</u>	<u>868.337</u>

4.789.875

3.955.569

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

9. STAAT VAN BATEN EN LASTEN OVER 2017

	Begroting 2017	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016
	€	€	€
BATEN			
Subsidie Activiteitenprogramma	6.115.000	6.253.700	5.812.787
Baten Activiteitenprogramma	694.000	953.301	698.347
Baten projecten	600.000	1.081.754	666.721
Overige baten	10.000	32.503	54.894
	<u>7.419.000</u>	<u>8.321.258</u>	<u>7.232.749</u>
Totaal baten	<u><u>7.419.000</u></u>	<u><u>8.321.258</u></u>	<u><u>7.232.749</u></u>
LASTEN			
Activiteiten en projecten			
Kosten Activiteitenprogramma	2.002.370	1.984.988	1.735.686
Kosten overige projecten	200.000	369.432	238.340
	<u>2.202.370</u>	<u>2.354.420</u>	<u>1.974.026</u>
Uitvoeringskosten			
Personeelslasten	4.067.852	3.976.621	3.832.320
Overige personeelslasten	380.078	392.573	425.036
Huisvestingslasten	210.500	240.194	304.747
Kantoorkosten	134.000	173.804	150.997
Algemene kosten	94.200	140.656	270.895
Afschrijvingen	283.000	238.071	270.703
Overige lasten	20.000	43.687	29.299
	<u>5.189.630</u>	<u>5.205.606</u>	<u>5.283.997</u>
Totaal lasten	<u><u>7.392.000</u></u>	<u><u>7.560.026</u></u>	<u><u>7.258.023</u></u>
Financiële baten en lasten	-27.000	-35.007	-4.873
Vennootschaps belasting	0	-15.000	0
Resultaat	<u><u>0</u></u>	<u><u>711.225</u></u>	<u><u>-30.147</u></u>
Resultaatbestemming			
Egalisatiereserve BZK	0	429.183	-19.959
Egalisatiereserve Tweede Kamer	0	193.262	-7.417
Mutatie algemene reserve	0	88.780	-2.771
	<u><u>0</u></u>	<u><u>711.225</u></u>	<u><u>-30.147</u></u>

10. KASSTROOMOVERZICHT 2017

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
	€	€
<u>Kasstroom uit operationele activiteiten</u>		
<i>Bedrijfsresultaat vóór financiële baten en lasten</i>	746.232	-25.274
<i>Aanpassingen voor:</i>		
Afschrijvingen en waardeverminderingen	363.262	714.075
Mutaties voorraden	37.442	4.542
Mutaties vorderingen	-329.921	-90.663
Mutaties voorzieningen	21.000	30.000
Mutaties kortlopende schulden	369.013	-69.864
Mutaties langlopende schulden	-266.931	627.964
<i>Totaal</i>	<u>193.865</u>	<u>1.216.054</u>
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	940.097	1.190.780
Ontvangen interest	1.759	10.865
Betaalde interest	<u>-36.766</u>	<u>-15.738</u>
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>	905.090	1.185.907
<u>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</u>		
Investeringen in immateriële vaste activa	0	0
Investeringen in materiële vaste activa	<u>-92.457</u>	<u>-1.421.195</u>
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>	-92.457	-1.421.195
Mutatie geldmiddelen	<u>812.633</u>	<u>-235.288</u>
Stand 1 januari 2017	1.660.705	1.895.993
Mutatie geldmiddelen	<u>812.633</u>	<u>-235.288</u>
Stand 31 december 2017	<u>2.473.338</u>	<u>1.660.705</u>

11. TOELICHTING ALGEMEEN

11.1 Algemeen

11.1 Waarderingsgrondslagen voor de balans

De waardering van activa en passiva geschiedt, voor zover niet anders vermeld, tegen nominale waarde.

11.1.1 Immateriële vaste activa

De door ProDemos aangewende immateriële vaste activa worden gewaardeerd op de ontwikkelkosten, verminderd met de daarover berekende afschrijvingen.

De afschrijvingen worden bepaald op basis van de geschatte economische levensduur.

De afschrijvingstermijn is 5 jaar.

11.1.2 Materiële vaste activa

De door ProDemos aangewende duurzame bedrijfsmiddelen worden gewaardeerd op aanschaffingswaarde, verminderd met de daarover berekende afschrijvingen.

De afschrijvingen worden bepaald op basis van de geschatte economische levensduur.

De afschrijvingstermijnen zijn:

Verbouwingen	10 jaar
Inventarissen	5 jaar
Hard- en software	5 jaar
Overige apparatuur	5 jaar

Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikname.

11.1.3 Investeringsubsidie

Investeringsubsidies worden in mindering gebracht op de vaste activa.

11.2. Voorraden

De voorraden van de producten die door ProDemos zijn ontwikkeld worden gewaardeerd tegen 40% van de verkoopprijs.

De voorraden van de inkoop bij de Eerste en Tweede Kamer worden gewaardeerd op inkoopprijs. De artikelen van de Eerste en Tweede Kamer worden verkocht tegen inkoopprijs zonder winstopslag.

De voorraad DVD's, boeken en overige producten worden gewaardeerd op de inkoopprijs.

Van de gehele voorraad worden de incurante titels op nul gewaardeerd.

11.3. Vorderingen, liquide middelen en schulden

De vorderingen en liquide middelen worden opgenomen tegen nominale waarden onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor oninbaarheid.

De schuld op lange termijn wordt gewaardeerd op het oorspronkelijke bedrag onder aftrek van de reeds gedane aflossingen. De rente bedraagt 5% en wordt annuïtair afgelost in 6,5 jaar.

11.4. Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd tegen concrete of specifieke risico's en verplichtingen die op de balansdatum bestaan en waarvan de omvang onzeker is doch redelijkerwijs in te schatten.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

11. VERVOLG TOELICHTING ALGEMEEN

11. Algemeen

11.5. Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgende de indirecte methode.
De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit liquide middelen.
Ontvangen interest wordt opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten.
Betaalde interest wordt opgenomen onder de kasstroom uit financieringsactiviteiten.
Transacties waarbij geen ruil van geldmiddelen plaatsvindt worden niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.

11.6. Grondslagen voor de staat van baten en lasten

De bepaling van het resultaat geschiedt volgens een stelsel gebaseerd op historische basis.
Voorzover niet anders vermeld, worden de baten en lasten toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

11.7. Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

Het (saldo) resultaat wordt bepaald als het verschil tussen het totaal der baten en het totaal der lasten. De baten worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd; lasten reeds zodra zij voorzienbaar zijn.

Op grond van de Subsidieregeling voor het Huis voor democratie en rechtsstaat is door het Ministerie van BZK een subsidie verleend met briefkenmerk 2016-0000789441.
De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft een bijdrage toegekend met een brief van 26 januari 2017.

Opdrachten

Onder Opdrachten wordt verstaan de aan opdrachtgevers in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor in het verslagjaar geleverde diensten.

Lasten

Lasten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

11.7. Vennootschapsbelasting

Bij de bepaling van de belasting over het resultaat voor belastingen in de winst- en verliesrekening is rekening gehouden met niet beschikbare compensabele verliezen uit voorgaande boekjaren en vrijgestelde winstbestanddelen en na bijtelling van niet afrekbare kosten.

11.8. Systematiek

De voornaamste inkomstenbronnen van ProDemos zijn een subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Tweede Kamer. Deze subsidie wordt verstrekt op basis van een Activiteitenprogramma (AP). De subsidie wordt gebruikt ter dekking van de directe kosten van het AP en ter dekking van de interne uitvoeringskosten.
Binnen de activiteiten op basis van het AP zijn er extra inkomsten zoals entreegelden, abonnementsgelden en subsidies van derden. Al deze inkomsten worden ook gebruikt ter dekking van de interne uitvoeringskosten.

Naast de subsidie voor het AP en de inkomsten op basis van het AP zijn er ook nog andere opdrachten en subsidies. Die inkomsten worden uitsluitend gebruikt ter dekking van de directe kosten en de interne uitvoeringskosten.

De interne uitvoeringskosten worden, onder aftrek van de directe kosten naar rato verdeeld tussen de verschillende inkomstenbronnen. Ook het resultaat wordt met dezelfde verdeelsleutel bepaald.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatie doeleinden:

12. TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2017

12.1 ACTIVA

VASTE ACTIVA ALGEMEEN

Immateriële vaste activa

	Immat.vaste activa €
Stand per 1 januari	
Aanschafwaarde	291.097
Subsidies op investeringen	0
Cumulatieve afschrijvingen	235.832
Boekwaarde	<u>55.265</u>
Mutaties in boekjaar	
Investeringen	0
Subsidies op investeringen	0
Desinvestering	0
Afschrijvingen desinvesteringen	0
Afschrijvingen	30.282
	<u>30.282</u>
Stand per 31 december	
Aanschafwaarde	291.097
Subsidies op investeringen	0
Cumulatieve afschrijvingen	266.114
Boekwaarde	<u>24.983</u>
Boekwaarde vaste activa voor activiteiten	<u>0</u>
Boekwaarde totale vaste activa	<u>24.983</u>

Materiële vaste activa

	Verbouwingen €	Inventarissen €	Hardware €	Ov. apparatuur €	Totaal €
Stand per 1 januari					
Aanschafwaarde	1.692.386	184.841	282.457	165.680	2.325.364
Subsidies op investeringen	0	0	0	0	0
Aanschafwaarde na aftrek subsidie	1.692.386	184.841	282.457	165.680	2.325.364
Cumulatieve afschrijvingen	421.013	167.703	231.682	114.065	934.463
Boekwaarde	<u>1.271.373</u>	<u>17.138</u>	<u>50.775</u>	<u>51.615</u>	<u>1.390.901</u>
Mutaties in boekjaar					
Investeringen	46.608	11.278	0	6.234	64.120
Desinvestering	0	0	0	0	0
Subsidies op investeringen	0	0	0	0	0
Afschrijvingen desinvesteringen	0	0	0	0	0
Afschrijvingen	150.359	15.437	21.404	20.588	207.788
	<u>196.967</u>	<u>26.715</u>	<u>21.404</u>	<u>26.822</u>	<u>271.908</u>
Stand per 31 december					
Aanschafwaarde	1.738.994	196.119	282.457	171.914	2.389.484
Subsidies op investeringen	0	0	0	0	0
Aanschafwaarde na aftrek subsidie	1.738.994	196.119	282.457	171.914	2.389.484
Cumulatieve afschrijvingen	571.372	183.140	253.086	134.653	1.142.251
Boekwaarde	<u>1.167.622</u>	<u>12.979</u>	<u>29.371</u>	<u>37.261</u>	<u>1.247.233</u>
Boekwaarde vaste activa voor activiteiten	<u>293.535</u>	<u>48.980</u>	<u>0</u>	<u>18.619</u>	<u>361.134</u>
Boekwaarde totale vaste activa	<u>1.461.157</u>	<u>61.959</u>	<u>29.371</u>	<u>55.880</u>	<u>1.608.367</u>

De investeringen voor ProDemos Binnenhof voor Scholen, het Bezoekerscentrum Fort de Bilt en het reserveringsteem staan gespecificeerd op de volgende bladzijde.

De investeringen in 2017 bestonden uit het laatste stuk van de verbouwing 2016, kantoormeubilair, koffiemachine, bulletinbord en akoestische wanden.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

12. TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2017

VASTE ACTIVA VOOR ACTIVITEITEN

Immateriële vaste activa

	<u>Immat.vaste activa</u>
	€
Stand per 1 januari	
Aanschafwaarde	428.598
Subsidies op investeringen	-247.623
Cumulatieve afschrijvingen	<u>180.975</u>
Boekwaarde	<u><u>0</u></u>
 Mutaties in boekjaar	
Investeringen	0
Subsidies op investeringen	0
Desinvestering	0
Afschrijvingen desinvesteringen	0
Afschrijvingen	<u>0</u>
	<u><u>0</u></u>
 Stand per 31 december	
Aanschafwaarde	428.598
Subsidies op investeringen	-247.623
Cumulatieve afschrijvingen	<u>180.975</u>
Boekwaarde	<u><u>0</u></u>

Materiële vaste activa

	<u>Verbouwingen</u>	<u>Inventarissen</u>	<u>Hardware</u>	<u>Ov. apparatuur</u>	<u>Totaal</u>
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari					
Aanschafwaarde	931.993	335.249	44.572	685.181	1.996.995
Subsidies op investeringen	-22.992	-94.544	-25.178	-550.402	-693.116
Aanschafwaarde na aftrek subsidie	<u>909.001</u>	<u>240.705</u>	<u>19.394</u>	<u>134.779</u>	<u>1.303.879</u>
Cumulatieve afschrijvingen	531.466	185.126	19.394	109.904	845.890
Boekwaarde	<u><u>377.535</u></u>	<u><u>55.579</u></u>	<u><u>0</u></u>	<u><u>24.875</u></u>	<u><u>457.989</u></u>
 Mutaties in boekjaar					
Investeringen	2.000	21.369	0	4.968	28.337
Desinvestering	0	0	0	0	0
Subsidies op investeringen	0	0	0	0	0
Afschrijvingen desinvesteringen	0	0	0	0	0
Afschrijvingen	<u>86.000</u>	<u>27.968</u>	<u>0</u>	<u>11.224</u>	<u>125.192</u>
	<u><u>88.000</u></u>	<u><u>49.337</u></u>	<u><u>0</u></u>	<u><u>16.192</u></u>	<u><u>153.529</u></u>
 Stand per 31 december					
Aanschafwaarde	933.993	356.618	44.572	690.149	2.025.332
Subsidies op investeringen	-22.992	-94.544	-25.178	-550.402	-693.116
Aanschafwaarde na aftrek subsidie	<u>911.001</u>	<u>262.074</u>	<u>19.394</u>	<u>139.747</u>	<u>1.332.216</u>
Cumulatieve afschrijvingen	617.466	213.094	19.394	121.128	971.082
Boekwaarde	<u><u>293.535</u></u>	<u><u>48.980</u></u>	<u><u>0</u></u>	<u><u>18.619</u></u>	<u><u>361.134</u></u>

De investeringen voor ProDemos Binnenhof voor Scholen, het Bezoekerscentrum, Fort De Bilt en het reserveringssysteem staan vermeld in bovenstaande rubrieken.

De afschrijvingen op deze investeringen worden verantwoord onder de kosten van het Activiteitenprogramma.

De investeringen in 2017 bestonden uit een nagekomen factuur voor de op Expierence op de tweede verdieping, beeldschermen, intercom en eilandtafels.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2017

12.1. ACTIVA

VLOTTENDE ACTIVA

	31 december 2017	31 december 2016
	€	€
VORDERINGEN OP KORTE TERMIJN		
<u>Vorraden</u>	<u>71.638</u>	<u>109.080</u>
De voorziening incurante voorraden bedraagt over 2017 € 52.500 en is in mindering op de voorraden gebracht.		
<u>Debiteuren</u>		
Debiteuren	<u>271.612</u>	<u>178.923</u>
<u>Overlopende activa</u>		
Rente	1.759	10.756
Reiskosten	20.146	26.730
Subsidie Tweede Kamer	191.200	0
StemWijzer gemeenteraadsverkiezingen 2017	74.874	0
Overige overlopende activa	<u>51.958</u>	<u>65.219</u>
	<u>339.937</u>	<u>102.705</u>

De overige overlopende activa bestaan voornamelijk uit nog te factureren projectopbrengsten, en nog te ontvangen projectsubsidies.

LIQUIDE MIDDELEN

De specificatie van de liquide middelen kan als volgt worden weergegeven:

ING	1.051.086	400.297
Triodos	846.578	706.679
ASN	557.105	547.685
Kas	2.121	1.759
Kruisposten	<u>16.448</u>	<u>4.284</u>
	<u>2.473.338</u>	<u>1.660.704</u>

Om risico's te spreiden zijn de liquide middelen bij meerdere banken ondergebracht.

Van de liquide middelen staat een bedrag van € 1.979.646 op spaarrekeningen.

De liquide middelen staan vrij ter beschikking aan de stichting met uitzondering van een bedrag van € 191.038 dat als bankgarantie is afgegeven aan Sistra BV voor de huur van het pand Hofweg 1.

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2017

12.2 PASSIVA

VERMOGEN	31 december	31 december
	2017	2016
	€	€
Algemene reserve	1.841.559	1.752.779
Egalisatiereserves	868.091	245.646
	<u>2.709.650</u>	<u>1.998.425</u>

De mutaties in het vermogen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2016	Toevoeging 2017	Onttrekking 2017	31-12-2017
Bestemmingsfonds BZK	210.379	429.183	0	639.562
Bestemmingsfonds Tweede Kamer	35.267	193.262	0	228.529
Algemene reserve	1.752.779	88.780	0	1.841.559
	<u>1.998.425</u>	<u>711.225</u>	<u>0</u>	<u>2.709.650</u>

Bestemmingsfonds

Een Bestemmingsfonds is dat deel van het eigen vermogen dat is afgezonderd omdat daaraan door derden een beperkte bestedingsmogelijkheid is gegeven.

De Egalisatiereserve is als Bestemmingsfonds opgenomen. Het maximum van de reserve is door het Ministerie van BZK vastgesteld op 20% van de jaarlijkse subsidie op het Activiteitenprogramma. De opbouw per jaar is maximaal 10% van de jaarlijkse subsidie.

Bij de toerekening van het resultaat gaan we uit van dezelfde regels voor de bijdrage van de Tweede Kamer.

De Raad van Toezicht heeft vastgesteld dat de hoogte van de algemene reserve voldoende moet zijn om de normale bedrijfsrisico's op te vangen en investeringen te kunnen financieren. Het risico van subsidiestopzetting is daarin niet meegenomen. Bij grote afname of stopzetting van de subsidie is het Ministerie van BZK juridisch verplicht dat in een redelijke termijn te doen. Het ministerie heeft dat in een brief van 17 januari 2018 bevestigd.

Voor de normale bedrijfsrisico's is een algemene reserve van circa € 1.700.000 voldoende.

Groei van de algemene reserve wordt niet nodig geacht.

Een hogere Algemene Reserve zou toegevoegd kunnen worden aan de egalisatiereserves. Omdat dan de egalisatiereserve een hogere toevoeging krijgt dan is toegestaan is dat in 2017 niet gebeurd.

Het resultaat op het Activiteitenprogramma 2017 BZK is € 429.183 positief.

Het resultaat op het Activiteitenprogramma 2017 Tweede Kamer is € 193.262 positief.

Het restant van het exploitatieresultaat ad € 88.780 is ten goede gekomen aan de algemene reserve.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2017

12.2 PASSIVA

VOORZIENING	31 december 2017	31 december 2016
	€	€
Voorziening loopbaanbudget	66.000	45.000
	<u>66.000</u>	<u>45.000</u>

De mutaties in de voorzieningen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2016	Dotatie 2017	Onttrekking 2017	31-12-2017
	€	€	€	€
Voorziening loopbaanbudget	45.000	36.220	15.220	66.000
	<u>45.000</u>	<u>36.220</u>	<u>15.220</u>	<u>66.000</u>

De dotatie op deze voorziening betreft de cao-regeling voor het loopbaanbudget.

De voorziening is geheel langlopend, dat wil zeggen dat deze niet binnen een jaar wordt besteed.

LANG VREEMD VERMOGEN	31 december 2017	31 december 2016
	€	€
Incentive	297.030	356.436
Lening Sistra BV	479.845	687.370
	<u>776.875</u>	<u>1.043.806</u>

Met ingang van 1 januari 2013 is er een 10-jarig huurcontract getekend voor de Hofweg 1
Van de eigenaar is een incentive ontvangen van € 594.060. Deze valt in 10 jaar vrij.

Voor de realisatie van een nieuwe lift is er een lening afgesloten met Sistra BV voor een
bedrag van € 850.000. Deze lening is ingegaan op 30 juni 2016 en loopt tot 31 december 2022
De rente bedraagt over de gehele looptijd 5%. Er mogen tussentijds extra aflossingen
worden gedaan.

De aflossingen die naar verwachting in 2017 zullen worden gedaan op de lening worden
verantwoord onder de kortlopende schulden.

12. VERVOLG TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER 2017

12.2 PASSIVA

	31 december 2017	31 december 2016
	€	€
SCHULDEN OP KORTE TERMIJN		
<u>Crediteuren</u>	<u>275.794</u>	<u>205.884</u>
<u>Belastingen, sociale verzekeringen en loonkosten</u>		
Omzetbelasting	79.278	58.311
Pensioenpremie boekjaar	28.311	66.667
Nog te betalen salarissen	43.600	45.200
Nog te betalen loonbelasting	2.356	9.100
Reservering vakantiedagen	114.963	101.631
	<u>268.508</u>	<u>280.909</u>
<u>Nog te betalen bedragen</u>		
Servicekosten Hofweg	1.800	0
Accountant	17.000	10.000
Lening Sistra	207.525	118.473
Beveiliging Ridderzaal	76.000	0
Schoonmaak kelder Ridderzaal	13.500	4.500
BZK subsidie toolboxen	19.034	0
BZK subsidie grondwetdag	2.334	0
Vennootschapsbelasting	15.000	0
Overige nog te betalen bedragen	36.974	30.828
	<u>389.167</u>	<u>163.801</u>
<u>Vooruit ontvangen bedragen</u>		
Vooruit ontvangen projectinkomsten	36.870	87.493
Overige vooruitontvangen bedragen	88.381	92.750
Subsidie BZK First time voters	46.885	0
Subsidie BZK Politiek actief provincies	94.245	0
Eerste Kamer 2017	0	37.500
Eerste Kamer 2018	37.500	0
	<u>303.881</u>	<u>217.743</u>

De nog te betalen loonbelasting betreft de loonbelasting in verband met de werkkostenregeling. De reservering van de vakantiedagen is toegenomen door de invoering van het loopbaanbudget waarmee een deel van de vakantie-uren niet meer vrij opneembaar is maar gespaard kan worden. In de lening van Sistra is een bedrag van € 100.000 opgenomen als extra aflossing op de langlopende lening. De vooruitontvangen bedragen zijn voornamelijk entreegelden voor de Docentendag Maatschappijleer en het bezoekerscentrum en projectsubsidies voor 2018.

12.3 NIET UIT DE BALANS BLIJKENDE ACTIVA EN VERPLICHTINGEN

De stichting is huurverplichtingen aangegaan.

Per 1 januari 2013 is er een huurcontract voor 10 jaar afgesloten voor de Hofweg 1, Den Haag. De huur per jaar bedraagt € 641.744.

Er is een bankgarantie afgegeven voor de huur van € 191.038 vanaf januari 2013.

Dit bedrag is geblokkeerd op een bankrekening.

Per 1 september is er een huurcontract voor 5 jaar afgesloten voor de Biltsestraat 150 en 160, Utrecht (Fort De Bilt) De huur per jaar bedraagt € 7.550.

Deze huur wordt de komende jaar aangepast naar een marktconform niveau van € 15.000.

Voor de vennootschapsbelasting moeten nog twee punten worden uitgezocht:

- Is er overgangsrecht van toepassing op instellingen die louter door deze wijziging in de wetgeving rond de publieke beslissingsbevoegdheid bij gelijkblijvende activiteiten belastingplichtig worden.

Indien het overgangsrecht niet van toepassing is het potentieel risico van € 15.000 een extra last is voor vennootschapsbelasting.

- De fiscus wil mogelijk meer activiteiten in de belastingplicht betrekken c.q. ook de subsidie g

toerekenen aan belastingplichtige activiteiten. Deze verandering zal grotere financiële gevolgen hebben.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

13.1. Toelichting staat van baten en lasten 1

	Begroting 2017 €	Uitkomst 2017 €	Uitkomst 2016 €
BATEN			
Subsidie Activiteitenprogramma			
Ministerie van BZK	4.238.000	4.312.000	4.238.000
Bijdrage Tweede Kamer	1.877.000	1.941.700	1.574.787
Totaal Activiteitenprogramma	<u>6.115.000</u>	<u>6.253.700</u>	<u>5.812.787</u>
Baten Activiteitenprogramma	694.000	953.301	698.347
Baten projecten			
Overige projecten	600.000	1.081.754	666.721
Totaal projecten	<u>600.000</u>	<u>1.081.754</u>	<u>666.721</u>
Overige baten			
Baten zaalverhuur en catering derden	10.000	27.402	23.626
Baten winkel en webshop	0	0	52.231
Overige opbrengsten	0	5.101	9.075
Doorbelasting naar projecten	0	0	-30.038
Totaal overige baten	<u>10.000</u>	<u>32.503</u>	<u>54.894</u>
Totaal	<u><u>7.419.000</u></u>	<u><u>8.321.258</u></u>	<u><u>7.232.749</u></u>

De hogere baten activiteitenprogramma bestaan uit hogere inkomsten bij de bezoekersdienst door meer bezoekers, hogere inkomsten van de scholierenprogramma's op locatie en een subsidie voor "Stem jij ook".

Een specificatie van de subsidie voor het Activiteitenprogramma staat in de bijlage.

De hogere baten bij de overige projecten komt voornamelijk door subsidies en opdrachten voor cursussen "politiek actief" en de verkoop van StemWijzers en andere verkiezingsopdrachten
Een specificatie van de baten overige projecten staat in de bijlage.

De baten van de winkel en webshop zijn vanaf 2017 verantwoord bij de baten activiteitenprogramma.

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 2

	Begroting 2017	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016
LASTEN	€	€	€
Activiteiten en projecten			
Kosten Activiteitenprogramma	2.002.370	1.984.988	1.735.685
Kosten overige projecten	200.000	369.432	238.340
	<u>2.202.370</u>	<u>2.354.420</u>	<u>1.974.025</u>

De kosten Activiteitenprogramma zijn de directe kosten die gemaakt worden ter realisatie van het Activiteitenprogramma. De kosten projecten zijn de directe kosten die gemaakt worden ten behoeve van de overige subsidies en opdrachten.

Een specificatie van kosten van de overige projecten staat in de bijlage.

Onder kosten Activiteitenprogramma zijn de volgende kosten verantwoord:

Zaalhuur en doorbelasting huisvestingskosten	677.852
ICT derden	152.615
Vormgeving	128.983
Materialen	175.644
Afschrijvingskosten	125.191
Fotografie	102.898
Beveiling	102.756
Drukwerk	94.704
Distributeur	77.314
Publiciteit	42.728
Catering	39.075
Inhuur derden	31.841
Transportkosten	31.158
Redactie	10.848
Schoonmaak Ridderzaal	9.000
Reis- en verblijfkosten	7.547
Onderhoud apparatuur	6.169
Studiekosten	2.347
Representatie	2.134
Advies	1.193
Porto en koeriersdiensten	1.115
Overige projectkosten	161.876
	<u>1.984.988</u>

De post baten projecten moet gesaldeerd worden met de projectkosten om deze te kunnen vergelijken met de begroting 2017.

	Begroting 2017	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016
	€	€	€
Baten projecten	600.000	1.081.754	666.721
Kosten projecten	200.000	369.432	238.340
Saldo (= taakstelling)	<u>400.000</u>	<u>712.322</u>	<u>428.381</u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS
Amsterdam, 20 MAART 2018
paraaf voor identificatiedoelinden:

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 3

	Begroting 2017	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016
LASTEN	€	€	€
Uitvoeringskosten			
Personeelslasten			
Bruto salarissen	2.735.235	2.778.013	2.542.945
Doorbelasting aan projecten	-40.000	-48.018	-10.347
Individueel keuzebudget	519.695	494.574	428.848
Sociale lasten	508.367	452.108	419.454
Pensioenlasten	299.555	284.631	251.081
Vakantiedagen	0	13.332	47.972
Inhuur derden	45.000	36.702	172.438
Vrijval voorziening	0	0	0
Ontvangen ziekengelden/WAO/WW	0	-34.721	-20.071
	<u>4.067.852</u>	<u>3.976.621</u>	<u>3.832.320</u>
Overige personeelslasten			
Deskundigheidsbevordering	54.705	37.961	54.178
Loopbaanbudget	15.000	37.093	32.874
Reiskosten	200.000	193.337	213.547
Overige personeelskosten	110.373	124.182	124.437
	<u>380.078</u>	<u>392.573</u>	<u>425.036</u>
Totaal personeelslasten	<u>4.447.930</u>	<u>4.369.194</u>	<u>4.257.356</u>

De overige personeelskosten bestaan met name uit: verzuimbegeleiding, kantinekosten, salarisadministratie en attenties personeel.

Het aantal Fte's in dienst per 31-12-2017 bedraagt 55,4 (2016: 53,74), exclusief oproepkrachten.

ProDemos is aangesloten bij het bedrijfstakpensioenfonds Zorg en Welzijn. Uit dien hoofde worden de toegezegde pensioenregelingen (ouderdomspensioen en flex-regelingen) als toegezegde bijdrageregeling in de jaarrekening verwerkt. ProDemos heeft in het geval van tekort bij Zorg en Welzijn geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen, anders dan hogere toekomstige premies.

De post inhuur derden betreft voornamelijk medewerkers die niet op de loonlijst staan maar als zzp'ers voor ProDemos werken.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS
Amsterdam, 20 MAART 2018
paraaf voor identificatiedoelinden:

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 4

	Begroting 2017	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016
	€	€	€
LASTEN			
Huisvestingslasten			
Huren	590.000	590.551	582.338
Servicekosten Hofweg	165.000	151.507	156.333
Belastingen/heffingen	10.000	10.863	9.222
Water- en energiekosten	25.500	28.084	22.983
Schoonmaakkosten	80.000	86.829	72.615
Overige huisvestingskosten	25.000	35.059	42.202
Doorbelaste huisvestingskosten aan projecten	-685.000	-662.699	-580.946
	<u>210.500</u>	<u>240.194</u>	<u>304.747</u>
Kantoorkosten			
Kantoorkosten	57.000	49.497	56.142
Onderhoud apparatuur	63.500	109.240	82.726
Internet dataverkeer	12.000	13.289	10.691
Internet overige kosten	1.500	1.778	1.438
	<u>134.000</u>	<u>173.804</u>	<u>150.997</u>
Algemene kosten			
Accountantskosten	25.000	31.810	24.810
Advieskosten	25.000	51.590	186.585
Bibliotheekkosten	1.000	1.454	1.282
Contributies	7.200	7.689	7.278
Kosten Raad van Toezicht/Raad van Advies	9.500	20.190	19.587
Directiekosten	250	398	403
Assuranties	10.500	11.248	10.005
Representatiekosten	5.000	4.788	5.187
Abonnementen en vakliteratuur	250	786	544
Overige organisatiekosten	10.500	10.703	15.214
	<u>94.200</u>	<u>140.656</u>	<u>270.895</u>

De huur van Hofweg 1 bedraagt vanaf 1-1-2017 € 641.744 per jaar. De uitkomst van de post huren is lager door de vrijval van de incentive.

De huur van Fort de Bilt bedraagt vanaf 1-9-2017 € 7.550 per jaar.

Onder de huisvestingskosten worden alle huisvestingskosten van Hofweg 1h verantwoord. Omdat de begane grond, een gedeelte van de 2e en de 3e en 4e verdieping volledig worden gebruikt door het Bezoekerscentrum respectievelijk ProDemos Binnenhof voor Scholen worden de huisvestingskosten doorbelast aan die projecten. Ook de helft van de huisvestingskosten van Fort De Bilt worden doorbelast.

De onderhoudskosten zijn verantwoord onder de post overige huisvestingskosten.

De post onderhoud apparatuur is hoger dan begroot omdat hier ook de externe kosten voor het onderhoud van servers is verantwoord. Dit extra onderhoud was nodig vanwege DDOS aanvallen op de StemWijzer.

De advieskosten zijn hoger vanwege externe begeleiding bij de invoering een nieuw functieboek voor het personeel van ProDemos.

De kosten van de Raad van Toezicht zijn vooral hoger door de werving van nieuwe leden.

13.2. Toelichting staat van baten en lasten 5

	Begroting 2017	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016
	€	€	€
Afschrijvingen			
Afschrijving verbouwingen	265.000	236.359	158.909
Desinvestering verbouwingen	0	0	100.153
Afschrijving meubilair	48.000	43.405	45.004
Afschrijving hardware	24.000	21.404	32.365
Afschrijving software	0	0	1.270
Afschrijving overige apparatuur	34.000	31.812	35.735
Afschrijving immateriële vaste activa	37.000	30.282	48.426
Doorbelasting Activiteitenprogramma	-125.000	-125.191	-151.159
	<u>283.000</u>	<u>238.071</u>	<u>270.703</u>
Overige lasten			
Overige lasten	5.000	28.369	13.171
Kosten betalingsverkeer	15.000	15.140	14.001
Betalingsverschillen	0	18	0
Toevoeging voorziening	0	0	0
Afschrijving oninbare debiteuren	0	160	2.128
	<u>20.000</u>	<u>43.687</u>	<u>29.300</u>
Financiële baten en lasten			
Ontvangen rente	7.000	1.759	10.865
Betaalde rente	34.000	36.766	15.738
Financiële baten en lasten	<u>-27.000</u>	<u>-35.007</u>	<u>-4.873</u>
Belasting			
Vennootschapsbelasting	0	-15.000	0
	<u>0</u>	<u>-15.000</u>	<u>0</u>

De afschrijvingskosten van ProDemos Binnenhof voor Scholen, het Bezoekerscentrum en het reserveringssysteem worden verantwoord onder de projectkosten van het Activiteitenprogramma.

De afschrijvingskosten zijn lager doordat er in 2017 weinig investeringen zijn gepleegd.

De overige lasten zijn hoger door een nagekomen post omzetbelasting uit 2016 betreffende activiteiten uit de subsidie die btw-plichtig bleken te zijn.

Uit het advies van een extern adviseur blijkt dat ProDemos sinds 1 januari 2016 vennootschapsbelastingplichtig is. In deze jaarrekening wordt rekening gehouden met een geschat bedrag aan vennootschapsbelasting over 2016 en 2017.

13.3. TOELICHTING BEGROTING EN RESULTAAT 2017

Begroting 2017

Voor 2017 is een sluitende begroting opgesteld, rekening houdende met de inkomsten uit opdrachten en met toegezegde exploitatiesubsidie.

Het van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Tweede Kamer ontvangen subsidiebedrag 2017, inclusief indexering, bedraagt:

Subsidie exploitatiekosten activiteiten 2017	€ 4.312.000
De van de Tweede Kamer ontvangen bijdrage bedraagt	
Bijdrage exploitatiekosten activiteiten 2017	€ 1.941.700
Totale bijdrage exploitatiekosten 2017	€ <u>6.253.700</u>

Resultaat 2017

Het positieve resultaat 2017, ten opzichte van de begroting, bedraagt: € 711.225

Het positieve verschil tussen de begroting en het resultaat 2017 kan als volgt worden weergegeven:

Voordelig	€
Subsidie Activiteitenprogramma	138.700
Saldo directe baten Activiteitenprogramma	259.301
Saldo opdrachten en projecten	312.322
Overige baten	22.503
Saldo directe kosten Activiteitenprogramma	17.382
Personeelslasten	91.231
Afschrijvingen	<u>44.929</u>
	€ 886.368

Nadelig	€
Overige personeelslasten	-12.495
Huisvesting	-29.694
Kantoorkosten	-39.804
Algemene kosten	-46.456
Overige lasten	-23.687
Financiële baten en lasten	-8.007
Vennootschapsbelasting	<u>-15.000</u>
	€ -175.143

voordelig saldo € 711.225

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

14.1 Bijlage: Activiteitenprogramma 2017; projecten en producten BZK en Tweede Kamer

	BEGROTING		DECLARATIE	
	Kosten €	Uren	Kosten €	Uren
A. ProDemos voor bezoekers	380.000	10.325	382.885	11.804
B. ProDemos Binnenhof voor scholen	810.700	28.956	682.551	29.781
C. ProDemos op school	239.100	3.593	373.676	4.169
D. ProDemos in gemeenten en provincies	191.750	10.393	180.170	12.331
E. ProDemos op de rechtbank	18.000	2.885	5.650	2.837
F. ProDemos online	20.000	765	12.918	510
G. ProDemos academie	172.500	5.720	153.613	6.030
H. Innovatie, kwaliteit en promotie	170.320	6.010	193.525	7.072
Totaal	2.002.370	68.647	1.984.988	74.534

In 2017 zijn er 74.534 uren gewerkt voor projecten binnen het Activiteitenprogramma.
Dat zijn 5.887 uren meer dan begroot.

De externe activiteitskosten bedroegen 1.984.988
Dat is € 17.382 minder dan begroot.

De toegerekende interne activiteitskosten bedragen 4.599.568

Totale kosten Activiteitenprogramma 6.584.556

De interne en externe activiteitskosten worden gedekt door bijdragen van BZK en Tweede Kamer en inkomsten op de activiteiten.

Subsidie Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

conform de brief dd. 11 januari 2017, Kenmerk 2016-0000789441 4.238.000
conform de brief d.d. 28 augustus, kenmerk 2017-0000402359 indexatie 74.000

Bijdrage Tweede Kamer der Staten-Generaal

conform de brief d.d. 26 januari 2017 1.912.000
conform mail d.d. 17 november 2017 29.700

Inkomsten op de activiteiten 953.301

Totale inkomsten Activiteitenprogramma 7.207.001

Het resultaat op het Activiteitenprogramma wordt toegevoegd aan de egalisatiereserve.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS
Amsterdam, 20 MAART 2018
paraaf voor identificatiedoeleinden:

14.2 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

De aanvraag tot vaststelling van de instellingssubsidie over 2017 wordt als volgt ingediend:

	€	€
	Begroot	Declaratie
Subsidie	4.238.000	4.312.000
Externe activiteitskosten	<u>1.387.742</u>	<u>1.187.632</u>
	2.850.258	3.124.368
Interne uitvoeringskosten	-3.331.234	-3.171.457
Toegerekende inkomsten	<u>480.976</u>	<u>476.272</u>
Saldo	0	429.183
Toevoeging egalisatiereserve		<u>429.183</u>
		0

Op grond van de Subsidieregeling voor het Huis voor democratie en rechtsstaat is door het Ministerie van BZK een subsidie verleend met kenmerk 2015-0000721738.

Subsidietoekenning:	€ 4.238.000
LPO 2017	<u>74.000</u>
	<u>4.312.000</u>

LPO is de indexing voor de loon- en prijsontwikkeling.

De externe activiteitskosten zijn toegerekend in verhouding tot de bijdrage Tweede Kamer.

De interne uitvoeringskosten zijn toegerekend in verhouding tot de omzet minus de externe activiteitskosten.

14.3 Tweede Kamer der Staten-Generaal

De aanvraag tot vaststelling van de bijdrage over 2017 wordt als volgt ingediend:

	€	€
	Begroot	Declaratie
Subsidie	1.877.000	1.941.700
Externe activiteitskosten	614.628	534.793
	<u>1.262.372</u>	<u>1.406.907</u>
Interne uitvoeringskosten	-1.475.396	-1.428.112
Toegerekende inkomsten	213.024	214.466
	<u> </u>	<u> </u>
Saldo	0	193.262
Toevoeging egalisereserve		193.262
		<u> </u>
		0

Subsidietoekenning:	€ 1.912.000
LPO 2017	29.700
	<u>1.941.700</u>

LPO is de indexing voor de loon- en prijsontwikkeling.

De externe activiteitskosten zijn toegerekend in verhouding met de bijdrage BZK

De interne uitvoeringskosten zijn toegerekend in verhouding met de omzet minus de externe activiteitskosten.

De toevoeging aan de egalisereserve van een gedeelte van de Tweede Kamer subsidie is voor overbrugging in de periode dat het Binnenhofcomplex is afgesloten vanwege de renovatie

De activiteiten die op grond van het convenant met de Tweede Kamer der Staten-Generaal worden uitgevoerd zijn:

	€	€	€	€
	Externe kosten	Interne kosten	Inkomsten	Saldo
Bezoekerscentrum	367.401	534.300	484.342	417.359
Scholierenprogramma's	619.637	1.456.380	65.185	2.010.832
Maatschappelijke stage	10.236	12.960	0	23.196
Kamerdebat in de klas	4.613	3.321	0	7.934
De Derde Kamer	222.973	41.223	49.954	214.242
Jongerenkamer.nl	18.528	12.484	0	31.012
Totaal	1.243.388	2.060.668	599.481	2.704.575

Bij de inkomsten voor het bezoekerscentrum zit ook een bijdrage van € 37.500 van de Eerste Kamer.

De Derde Kamer is een gezamenlijke activiteit met de Eerste Kamer. De kosten worden verdeeld tegen 1/3 voor de Eerste Kamer en 2/3 door ProDemos.

Naast de bijdrage van de Tweede Kamer worden de activiteiten mede gefinancierd door de subsidie van het Ministerie van Binnenlandse zaken.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoelenden:

14.4. Directe baten en projectkosten Activiteitenprogramma 2017

Onder baten en kosten projecten zijn de volgende subsidies en inkomsten verantwoord:

	Baten 2017 €	Directe Projectkosten 2017
Bezoekerscentrum tickets	446.842	347.778
ProDemos Binnenhof voor Scholen	65.185	630.893
Bezoekerscentrum: subsidie Eerste Kamer	37.500	0
Docentendag Maatschappijleer	61.413	43.925
Winkelverkopen en webshop	50.565	24.991
Lespakket De Derde Kamer	49.954	222.973
Fort De Bilt: subsidie Gemeente Utrecht	26.000	0
Fort De Bilt: subsidie Gemeente De Bilt	2.572	0
Fort De Bilt: overige inkomsten	8.236	51.817
Vakblad Maatschappij en Politiek	36.018	40.326
Stem jij ook	30.000	15.256
Kindergemeenteraad	24.700	2.161
Democracy	24.475	21.790
Onderzoekswerkplaats	20.241	36.984
Jongerengemeenteraad	17.100	2.601
Nacht van de dictatuur: subsidie Fonds 1818	7.500	0
Nacht van de Dictatuur	5.414	19.175
Kinderrijk	6.815	11.784
Trainingen voor raadsleden	5.372	6.951
Verantwoordingsdag	5.000	20
Klassenbezoek@provinciehuis	4.250	10.515
Conferentie docenten geschiedenis	3.720	3.785
Jong Overijssel doet mee	3.450	60
Haagse evenementen	2.877	8.484
Prinsjesfestival	2.435	6.774
Cursus leiderschap voor vrouwen	1.967	1.046
Vrijheidscolleges	1.000	12.131
ProDemos schuift aan: democratie leeft	750	4.992
Klassenbezoek@Gemeentehuis	700	3.506
Gastlessen en rechtbankbezoek	500	1.620
Gastlessen MBO	500	3.222
Bezoekersprogramma rechtbanken	250	704
Reserveringssysteem	0	104.454
Communicatiekosten	0	66.701
Politiek cafe en nieuwspoortdebatten	0	38.066
ProDemos op straat en bij evenementen	0	34.862
Scholierenverkiezing	0	23.828
Kennisontwikkeling intern	0	22.371
Verkiezingspakket basisonderwijs	0	21.721
Pilots	0	20.404
Jongerenkamer.nl	0	18.528
Verkiezingspakket voortgezet onderwijs	0	18.183
ProDemos ontwikkeling publicaties	0	14.443
Nieuwe rechters en de democratische rechtsstaat	0	12.880
Maatschappelijke stage	0	10.236
Studiedagen, stands en materialen	0	8.634
Overige projectinkomsten en -kosten	0	33.413
	<u>953.301</u>	<u>1.984.988</u>

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

14.5. Overige subsidies en opdrachten

Onder baten en kosten projecten zijn de volgende subsidies en inkomsten verantwoord:

	Baten 2017 €	Directe Projectkosten 2017
Subsidies:		
BZK: Politiek bewust en politiek actief gemeentes	169.320	47.121
BZK: toolboxen politiek actief	39.406	2.853
BZK: Website 200 jaar kiesrecht	23.299	1.124
BZK: Grondwetdag	13.791	12.742
BZK: Poltiiek actief provincies	5.075	0
BZK: Verkiezingsfestival First Time Voters	3.095	0
EU: EDIC	25.000	4.174
Overige inkomsten:		
Cursussen politiek actief	181.153	90.013
StemWijzer gemeenteraadsverkiezingen	180.249	48.509
Workshops participatieverklaringen	46.150	24.449
StemWijzer Tweede Kamer	38.875	60.660
Scanner und Druckersäulen	28.500	21.086
Den Haag: EDIC	25.000	0
StickerStemWijzers	18.655	6.771
3FM Programmamaker	18.520	4.993
Gonsalvesprijs	12.997	6.432
DGVZ in de klas	12.984	4.631
Libelle kiescoach	12.260	7.994
Burgerparticipatietrajecten	10.997	7.979
Op maat programma's	9.478	8.570
Klassenbezoek@provinciehuis Zuid-Holland	7.354	0
StemWijzer Aruba	6.820	1.569
BZK jongerentop	6.820	2.953
Pilot jong Gelderland kiest	6.790	0
Begrotingswijzers	5.750	0
Geldermalsen: jongerenparticipatie	5.620	0
Discussieavond jongeren en democratie	5.000	1.000
Introduction to dutch politics	4.850	1.020
Wandelingen	3.991	0
De Ervaring leert	3.700	2.483
Overige opdrachten	150.255	306
	<u>1.081.754</u>	<u>369.432</u>

De post baten projecten moet gesaldeerd worden met de projectkosten om deze te kunnen vergelijken met de begroting 2017.

	Begroting 2017 €	Uitkomst 2017 €	Uitkomst 2016 €
Baten projecten	600.000	1.081.754	666.721
Kosten projecten	200.000	369.432	238.340
Saldo (= taakstelling)	<u>400.000</u>	<u>712.322</u>	<u>428.381</u>

Dit hogere resultaat komt voornamelijk door activiteiten die te maken hebben met de gemeenteraadsverkiezingen 2018, namelijk de cursussen "Politiek Actief" en de StemWijzers

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018
paraaf voor identificatiedoelenden:

14.6 WNT-verantwoording 2017 ProDemos - Huis voor democratie en rechtsstaat

Op 1 januari 2013 is de Wet normering topinkomens (WNT) in werking getreden. De WNT is van toepassing op ProDemos. Het voor ProDemos toepasselijke bezoldingsmaximum is in 2017 € 181.000.

1. Bezoldiging topfunctionarissen 2017.

Functiegegevens	E.M Habben Jansen Directeur-bestuurder	R.M. Martens Adjunct-directeur
Duur dienstverband	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Deeltijdfactor	1,0	1,0
gewezen topfunctionaris (fictieve) dienstbetrekking	nee	nee
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 103.749	€ 69.290
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 10.869	€ 6.919
<i>subtotaal</i>	€ 114.618	€ 76.209
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	€ 181.000	€ 181.000
-/- onverschuldigd betaald bedrag	nvt	nvt
Totale bezoldiging 2017	€ 114.618	€ 76.209
Gegevens 2016		
Duur dienstverband	1/1 - 31/12	15/11 - 31/12
Deeltijdfactor	1,0	1,0
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 97.416	€ 15.884
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 9.546	€ 1.607
Totale bezoldiging 2016	€ 106.962	€ 17.492

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

14.6 WNT-verantwoording 2017 ProDemos - Huis voor democratie en rechtsstaat

2. Toezichthoudende topfunctionarissen 2017

Functiegegevens	W.J. Deetman voorzitter 1/1 - 31/12	H. Dekker lid 1/1 - 31/12	G. Roethof lid 1/1 - 31/12	E. Sweet lid 1/1 - 31/12	R. Zaal lid 1/1 - 31/12
Bezoldiging					
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 0	€ 0	€ 1.536	€ 1.280	€ 2.304
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	€ 27.150	€ 18.100	€ 18.100	€ 18.100	€ 18.100
-/- onverschuldigd betaald bedrag	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Totale bezoldiging 2017	€ 0	€ 0	€ 1.536	€ 1.280	€ 2.304
Gegevens 2016					
Duur dienstverband	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 0	€ 0	€ 2.048	€ 0	€ 2.304
Totale bezoldiging 2016	€ 0	€ 0	€ 2.048	€ 0	€ 2.304

De vergoedingen aan de leden van de Raad van Toezicht zijn exclusief omzetbelasting.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatiedoeleinden:

15.1 Overige gegevens

Gebeurtenissen na balansdatum.

Resultaatsbestemming

Het positieve resultaat ad € 711.225 is als volgt toe te rekenen:

Kostensoort	Inkomstenbron				Totaal
	subsidie BZK	subsidie 2e Kamer	inkomsten AP	overige inkomsten	
	4.312.000	1.941.700	953.301	1.114.257	8.321.258
externe activiteitskosten AP	1.187.632	534.793	262.563	0	1.984.988
overige externe activiteitskosten	0	0	0	369.432	369.432
Saldo	3.124.368	1.406.907	690.738	744.825	5.966.838
verdeling saldo inkomsten AP	476.272	214.466	-690.738	0	0
Saldo voor verdeling					
Interne activiteitskosten	3.600.640	1.621.373	0	744.825	5.966.838
Interne activiteitskosten	3.171.457	1.428.112	0	656.045	5.255.613
Resultaat	429.183	193.262	0	88.780	711.225

Ten goede van de egaliseringsreserve BZK	429.183
Ten goede van de egaliseringsreserve Tweede Kamer	193.262
Ten goede van de algemene reserve	88.780
	<u>711.225</u>

Vooruitlopend op de vaststelling van de jaarrekening 2017 door de Raad van Toezicht van de stichting is dit voorstel in de jaarrekening verwerkt.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van ProDemos, Stichting Huis voor democratie en rechtsstaat te Den Haag.

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van ProDemos, Stichting Huis voor democratie en rechtsstaat te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van ProDemos, Stichting Huis voor democratie en rechtsstaat per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn C1 Kleine organisaties zonder winststreven en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2017;
2. de staat van baten en lasten over 2017;
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen, en de Regeling Controleprotocol WNT 2017. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van ProDemos, Stichting Huis voor democratie en rechtsstaat zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (VIO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oranje Nassaulaan 1
1075 AH Amsterdam
Postbus 53028
1007 RA Amsterdam

Telefoon 020 571 23 45
E-mail info@dubois.nl
www.dubois.nl
KvK nummer 34374865

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- overige gegevens;
- bezoekersaantallen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag, in overeenstemming met RJ-Richtlijn C1 Kleine organisaties zonder winststreven.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn C1 Kleine organisaties zonder winststreven en de bepalingen van en krachtens de WNT. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de organisatie in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de organisatie te liquideren of de activiteiten te beëindigen, of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, Regeling Controleprotocol WNT 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de organisatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is, tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om in onze controleverklaring aandacht te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze controleverklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Amsterdam, 20 maart 2018

Dubois & Co. Registeraccountants

Origineel getekend door:
G. Visser RA

16. Bezoekersaantallen

	<u>Uitkomst 2017</u>	<u>Uitkomst 2016</u>
Directe contacten		
Scholierenprogramma's	91.556	87.838
Begeleiders scholierenprogramma's	4.200	4.110
Bezoekerscentrum	48.664	43.822
Expositie	27.624	22.741
Overige bezoekers Den Haag	17.483	15.791
Scholieren op locatie	36.141	35.273
Overige bezoekers op locatie	<u>12.973</u>	<u>9.335</u>
Totaal directe contacten	<u>238.641</u>	<u>218.910</u>

Bij directe contacten is er rechtstreeks contact met onze bezoekers.

Een toelichting op de telling van deze contacten staat op de volgende bladzijde.

Naast de directe contacten heeft ProDemos ook nog indirecte contacten en online contacten.

	<u>Uitkomst 2017</u>	<u>Uitkomst 2016</u>
Indirecte contacten	1.012.414	356.884
Online contacten	7.466.252	699.139

Het aantal indirecte contacten is gebaseerd op de verkopen van onze publicaties maal het geschatte aantal gebruikers van de publicatie.

De publicaties betreffen vooral boeken en scholierenkranten.

Het verschil met de indirecte contacten van 2016 zit in de diverse verkiezingsuitgaven.

De online contacten zijn het aantal bezoekers van onze websites.

Het verschil met de online contacten 2016 komen geheel voor de diverse StemWijzers

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS

Amsterdam, 20 MAART 2018

paraaf voor identificatie doeleinden:

Toelichting op de bezoekersaantallen

Leerlingen

De basisgegevens voor de telling van de aantallen leerlingen zijn afkomstig uit het online reserveringssysteem, waarin docenten het aantal leerlingen per groep opgeven. Die opgave vindt in eerste instantie plaats bij aanmelding, enkele maanden tot een jaar voorafgaand aan het bezoek. Zes/acht weken voor het bezoek krijgt de docent een bericht over het naderend bezoek met het verzoek een leerlingenlijst in het systeem in te voeren en daarmee ook opgave te doen van het werkelijke aantal leerlingen. Als dit aantal meer dan 10% afwijkt krijgt de afdeling planning een signaal, met het oog op het mogelijk herindelen van groepen. De afdeling planning neemt dan zo nodig contact op met de docent. Het doorgeven van de aantallen in deze twee stappen leidt in de praktijk toch nog tot significante afwijkingen tussen het opgegeven en het werkelijke aantal leerlingen, onder andere veroorzaakt door onzorgvuldige opgave van aantallen door docenten en ziekte of andere vormen van verzuim van leerlingen.

Daarom vinden op twee manieren steekproefsgewijze controletellingen plaats:

- Gedurende het hele jaar worden door begeleiders alle leerlingen in hun groep geteld, op een moment dat ze zich met de groep in één van de zalen in het ProDemos-gebouw bevinden. Dit is een overzichtelijke situatie waarin tellen eenvoudig is. In de praktijk leidt dit er toe dat circa 70% van de klassen wordt geteld.
- Doorlopend worden systematisch groepen leerlingen die de Ridderzaal bezoeken (ongeveer 30% van de groepen doet dat, ruim 100 klassen per maand) door de daar aanwezige beveiliging geteld. Dat gebeurt als de beveiliging bij de deur van de kelder naar boven staat, waar alle leerlingen één voor één passeren. Uit deze controletellingen wordt een willekeurige maand van het jaar geselecteerd en vergeleken met de opgegeven aantallen voor die groepen.

Voor 2016 bedroeg de afwijking van beide controletellingen gemiddeld -8% van de opgegeven aantallen. De aantallen bezoekende leerlingen zijn in de opgave in de jaarrekening daarom 8% lager dan de aantallen in het reserveringssysteem.

Betalende bezoekers

De basisgegevens voor de telling van betalende bezoekers zijn financiële gegevens: de aantallen verkochte toegangsbewijzen. Wanneer mensen moeten betalen worden aantallen doorgaans veel zorgvuldiger opgegeven en is er bovendien een (financiële) stimulans om wijzigingen in aantallen tijdig door te geven.

Daarnaast zijn er incidenteel bezoekers die zonder betaling deelnemen aan rondleidingen; denk aan bezoekers vanuit bevriende organisaties, journalisten, ambtenaren of leveranciers die ter oriëntatie meegaan met een rondleiding, enz.

Gedurende het gehele jaar worden systematisch groepen die de Ridderzaal bezoeken (ongeveer 95% van de betalende bezoekers doet dat) door de daar aanwezige beveiliging geteld. Dat gebeurt als de beveiliging bij de deur van de kelder naar boven staat, waar alle bezoekers één voor één passeren. Uit deze controletellingen wordt een willekeurige maand van het jaar geselecteerd en vergeleken met de opgegeven aantallen voor die groepen. In 2014 leverde dit geen significante afwijking van de aantallen op.

dubois + co
REGISTERACCOUNTANTS
Amsterdam, 20 MAART 2018
paraaf voor identificatiedoeleinden:

Expositie

Losse bezoekers van de expositie in de kelder van de Ridderzaal doen dat zonder toegangsbewijs en worden geteld door de beveiliging in de Ridderzaal, die een turflijst bijhoudt van mensen die de kelder op eigen gelegenheid bezoeken.

Op locatie

Net als in Den Haag zijn bij educatieve evenementen op locatie de basisgegevens afkomstig uit het reserveringssysteem. De gastdocenten en begeleiders op locatie passen direct na afloop van het evenement online het feitelijke aantal deelnemende leerlingen aan. Telling vindt doorgaans plaats in een klaslokaal waar een gastles plaatsvindt.

Debatten/evenementen

Bij overige evenementen moet onderscheid gemaakt worden in drie categorieën:

- Bijeenkomsten waarvoor betaald moet worden, zoals de Docentendag of de Nacht van de Dictatuur. Net als bij betaalde rondleidingen geeft de kaartverkoop dan een vrij nauwkeurig beeld van het aantal bezoekers, omdat bij de toegang controle plaatsvindt waardoor aantallen gecorrigeerd kunnen worden, bijvoorbeeld met het aantal niet uitgereikte badges.
- Bijeenkomsten waarvoor men zich aan moet melden en registratie bij de deur plaatsvindt; daarvoor geldt hetzelfde als de eerste categorie.
- Bijeenkomsten die vrij toegankelijk zijn. Daar wordt door medewerkers ongeveer halverwege de bijeenkomst in de zaal geteld hoeveel mensen er aanwezig zijn.

De betrouwbaarheid hangt mede af van de ruimte. In onze Parlementszaal met 66 vaste stoelen is het makkelijker tellen dan in een 'vreemde' zaal ergens in Nederland.